

a könyvkiadásra is. Amikor ilyesféléről ír, érvelését mindig korszerű társadalomtudományi hivatkozásokkal támogatja meg. Nemcsak a jelen irodalomban él benne kortársként és pályatársként, hanem széleskörű és eleven érdeklődésről tesz tanúságot, egy egész egyetemi kollokviumra való olvasmányjegyzéket lehet kigyűjteni írásaiból. A mai nyelvfilozófia antropológiai álláspontja is hatással van rá. Egy velem folytatott levél-beszélgetésben Lányi Andrászt idézi az Én-nel és az identitás-kérdéssel kapcsolatban: „Descartes állításával ellentétben a gondolkodás nem egy gondolkodó Én, hanem mindenekelőtt egy nyelv és egy beszédkapcsolat meglétét feltételezi. Gondolokom, tehát vagyunk.” (*Napkút Kiadó*, Budapest, 2014)

KENYERES ZOLTÁN

BÖNDÖR PÁL: BENDER & TSA.

Aligha volt/van köztünk valaki, aki ne szeretné tudni, ne tette volna fel a kérdést: ki is vagyok? Ha költő az illető, erre versben keresi a választ (lásd például Petőfi), ha viszont olyan költő, aki több figyelemre méltó verseskötet után újabbban regényírára adta a fejét, akkor versben, majd regényben is kérdez, mint Böndör Pál, aki nevének variánsai alapján szeretné tudni: ki ő? Az, akinek neve könyvei fölött olvasható, vagy az, akit ettől eltérően anyakönyveztek s vezetnek azóta is mindenféle hivatalos papíron? Mert a kettő nem azonos. Nem lehet, mert a hatalom, már csak ilyen a természete, nem rugalmas, sőt, kifejezetten merev. Költőnk/írónk esetében többszörösen is. Egyfelől, mivel az államalkotó többségi nemzet beszédében nem használ bizonyos hangokat, melyek írásbeli rögzítésére ebből adódóan az államnyelv és a hivatalos (cirill) írásmód nincs felkészülve, alkalmatlan, ezeket átírja: ö-ből e lesz, következőképp Böndörből Bender. Másfelől pedig mivel költőnk születésekor, 1947-ben, s utána még sokáig, az anyakönyvi nomenklatúrában a Pál keresztnév nem szerepelt, ezt a név megfelelő szerb változatára, Pavlera írták át. Na és, kérdezhetnénk, miért kell ebből ekkora ügyet csinálni? Kell. Mert arról van szó, ami miatt Böndör Pál joggal felháborodik: „...megloptak, kifosztottak, semmisnek nyilvánítottak, meggyalázták a nevem...” (81). A név viszont én vagyok. Kizárólag én.

De egy névnél több is veszhet Rigómezőn, ugyanis aki a nevét veszti, az elkerülhetetlenül a nyelvét is veszti, ami pedig nemzeti identitásának elhagyását jelenti. Hogy nem egyedi sérelem a tét, hanem ennél több, arra példa lehet Márai Sándor *San Gennaro vére* című remek regényének azon részlete, melyben az olasz bevándorlási hivatal ágense amiatt értetlenkedik, hogy a vasfüggöny

mögül menekültek makacsul ragaszkodnak a nevükön levő ékezetekhez. „Mindenféle jel és ékezet van a nevükön, az irataikban, a magánhangzókön, sőt a mássalhangzókön is van ékezet. Vagy olyasmi jel, mint az ékezet. Külön ékezetük van a magyaroknak, aztán a románoknak, a cseheknek és a lengyeleknek. (...) Úgy látszik, már nincsen semmijük, s egy napon feleszámélnak, hogy ékezet nélkül nem egészen azok a világban, mint voltak régebben, amikor még ékezetük volt. Ezért cipelik magukkal görcsösen, földrészekon át, a régi, rozoga írógépeiket, amelyeken vannak még ékezetes betűk.” Erre jegyzi meg a hivatal vezetője: „Lehet. Az ékezet a személyiségüket jelenti. Félnek elveszteni valamit a személyiségükből.”

Ez a félelem munkált Böndör Pálban is, amikor a kilencvenes évek elején, nem véletlenül épp akkor, megírja *Ahol nevemet...* című versét, melyben „kificamított” vezetékneve miatt emel panaszt: Banderként „a világirodalom legnagyobb szelhamosának / lettem a névrokona”, amire — bár „az elmúltott majdnem öt évtized alatt / el kellett nekem is követnem / egyet s más” — semmiképpen sem tart igény. Azt viszont szeretné, ha olyan mondatokat tudna írni, „melyekkel meggyőzhetném önmagam / hogy még élek”. Mégpedig „nem akárhol és nem / akármilyen nevet viselve”. (Ahogy a költő fogalmazott: neve „védjegy / mint akármely mosópor”). Ez a vágy hívta életre Böndör Pál saját névkálváriáját végigböndörködő regényét, melyben a Bender név mellett más — Bänder, Bépé, Bondor — változatok is fel-feltűnnek. De ez a két évtizeddel korábbi, „mindössze száztizt szóból összeesztergált” témaadó vershez hasonlóan szintén száztizt, végjegyzetnek is nevezhető fejezetből álló szöveg nemcsak életrajzknak, hanem akár kisebbségi sors történetének is olvasható. Az előbbihez a családnév története utáni nyomozás nyújt múltat idéző háttérrel. Amikor az 1910 óta Péterrévén működő tanítóos nevet a „Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter Úr”-hoz zentai püspökkel kinevezésért írt folyamodványa, majd e helyett szállási tanítói állásról szóló levéltári dokumentuma, illetve hősi haláláról kapott értesítés szerint „még hibátlanul írták”. Míg az utóbb említett közösségi vonatkozásra utal, amikor a regény írója vállalkozására, amit néhány oldallal előbb még akár Guinness-rekordra érdemes, vagy tébolyda után kiáltó tettnek vélhetőnek tart, ekképpen ír: „lusta időfolyamokban sodródó hordalék vagyunk, mely kanyarokban el-elhullva, lerakodva, meandereket alkot, majd idővel holtágakat a későbbi kisebbségeknek a bizonytalanság síkján” (92).

Hogy a szerző egy „névtelen ember névfeleslegei”-ből építkezve hagyományos értelemben vett cselekményt nélkülöző regényt ír s ez élvezetes

olvasmány, azt a már-már verset idéző gazdasá-
gos szerkesztés, a nyelv racionális, de kifejező hasz-
nálata, az egyszerre személyes és közérdekű témát
jól illusztráló epizódok megválasztása, továbbá a
hol tárgyilagos, hol némileg érzelmes, vagy olykor
poénra hegyezett ironikus stílus harmonikus egy-
séget szavatolja. (*Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2014*)

GEROLD LÁSZLÓ

SZABÓ FERENC SJ: „KRISZTUS FÉNYE” Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe

Hazánkban a francia teológia kevésbé ismert, a hit-
tudománnyal foglalkozó irodalom — történelmi,
nyelvi és kulturális okokból — inkább német irá-
nyultságú. Mindazonáltal az elmúlt évtizedek so-
rán voltak olyan szerzők, akiknek hála a frankofón
katolikus irodalom kiemelkedő alakjai, úgy hit-
tudósok (például Pierre Teilhard de Chardin, Yves
Congar, Jean Daniélou, Marie-Dominique Chenu),
mint filozófusok, litterátusok (például Jacques Ma-
ritain, Paul Celan), közelebb kerülhettek hozzánk.

Ezen magyar tudósok, írók sorába tartozik
Szabó Ferenc jezsuita, akinek kiemelkedő munkás-
sága elvitatathatlan érdemeket szerzett ezen a té-
ren. Az ő fáradságos és alapos kutatásait dicséri a
most megjelent kötet, amelyben bepillantást nyer-
hetünk a 20. század egyik jelentős, a világegyház
hittani ébredésére is kiható teológusa, Henri de
Lubac „életművébe”. Fontos ez a kifejezés, hiszen
a könyv nemcsak kronologikus életrajzot vagy jól
adatolt szaktudományos összeggést jelent, sokkal
többet nyújt ezeknél: megmutatja a hívőt, a szer-
zetest, a papot, látni, sőt érteni, megérteni engedi
a lelket, a gondolatot, a küzdelmeket és a harcokat.

Szabó Ferenc számára ez az írás egyfajta *opus
magnum* is egyben, hiszen fiatal hittudósként sze-
mélyesen is megismerkedhetett a jeles francia
rendtárrsal, akivel haláláig levelezett, szakmai
kérdéseket vitatott meg. Így az a tény, hogy most
több esztendő leforgása alatt újraolvasta de Lubac
összes művét, tekinthető egy mindvégig figye-
lemmel kísért, a magyar közönség felé közvetített
munkásság *relecture*-jének, amelyben az értelmezés
és érték kulcsát nemcsak a szemlemi rokonság, de a
valós, „élet általi” érintettség is a szerző kezébe adja.
Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az első fe-
jezet a következő címet viseli: *Személyes emlékek mes-
teremről, Henri de Lubacról*. Innen indulva az olva-
só is megérintettként léphet be egy hatalmas szel-
lem belső birodalmába (amelynek „térképét”
nyújtja a második fejezet: *Henri de Lubac életműve*).

Ezt követően indulnak útjukra a tematikus fe-
jezetek. Az első kettő két olyan vonatkoztatási

rendszerrel mutat fel, amelyek ma is elevenné te-
szik de Lubac gondolkodását, szüntelen aktua-
litást kölcsönözve neki: az egyik a történelem (III.
fejezet), a másik pedig maga az ember, aki a hit-
ben pozitív, az ateizmusban negatív módon áll
meg Istennel szemközt (IV. fejezet). E két nagyon
fontos vonatkoztatási rendszer kapcsán merül fel
a másik kiemelkedő rendtárs, Pierre Teilhard de
Chardin gondolata, akinek de Lubachoz való vi-
szonyát az ötödik fejezet taglalja. A fejlődő teremtés
elgondolása, illetve a sajátosan teilhardi ember-
értelmezés hatott de Lubacra, aki nem egyszer véd-
te meg rendtársát a nemtelen támadásoktól.

E nagy kereten belül tárulnak fel aztán az egyes
szakteológiai, dogmatikai témák, amelyek de Lu-
bac organikus eklektikus életművének fő ten-
gelyeit képzik: a természetfeletti misztériuma (VI.
fejezet), a Szentírás és a hit viszonya, a sugalmazás,
a szentírás-értelmezés kérdései (VII. fejezet), vala-
mint az egyház misztériuma (VIII. fejezet). Akár-
melyik tematikát is vizsgáljuk, hamar nyilvánva-
lóvá válik a de lubaci „forradalom”: a radikális
Krisztus-központúság. Erre utal a kötet címe is —
„*Krisztus fénye*” —, amely egyben a kilencedik fe-
jezet tárgyát is kijelöli. A tizedik fejezet ezt köve-
tően azt vizsgálja — szükségszerűen érintve de
Lubac zsinati hatását, illetve a zsinat utáni de
Lubacot, gondolatainak értékelését, recepcióját —,
hogy milyen *Wirkungsgeschichte*-je, hatástörténete
volt, van a nagy francia hittudósnak.

Pontosan ez a rész mutatja fel de Lubac egye-
diségét és erejét. Hisz míg a zsinat előtt sokan újí-
tónak, veszélyes elhajlónak tekintették őt, a zsinat
után egyesek „integrizmussal”, egyfajta negatív
konzervativizmussal vádolták meg személyét (ez
az egyszerű tény mintha már önmagában is hite-
lesítené a jeles jezsuita életművét, jelezve, hogy soha
nem adta el magát semmiféle egyházon belüli „iz-
mus”-nak). Holott ő pusztán a hagyomány foly-
tonosságának és az aktuális korra való nyitottság-
nak az együttes kritériumrendszerét igyekezett
megfogalmazni: „Nem menekülhetünk a magunk
kénye-kézzel szembe a mi korunkból egy másikba.
(...) Nem mellőzhetjük problémáit, nem húzó-
dozhatunk a mai feladatoktól, nem odázhatjuk el
a mai küzdelmet.” Ugyanakkor: „Kétségtelen, a hal-
adás mindig relatív. Nincs szó a hit lényegének a
megváltoztatásáról. A fejlődés ehhez nem ad hoz-
zá semmit; nem vezet be semmiféle »újítást«” (16).

Paradoxon e két kritérium együttes megkö-
vetelése? Nem. Sokkal inkább így valósul meg a
teológus karakterében a jezsuita lelkiesség egyik
alaponása: *sentire cum Ecclesia*, együttérezni az
egyházzal. Így mutatkozik meg, hogy Henri de
Lubac — ahogy Szabó Ferenc is írja — valóban
homo ecclesiasticus volt, aki Krisztus fényében tö-
retlen hűséggel és szeretettel szolgálta Istent.